ibadetim

TEMEL İSLAM BİLGİLERİ

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

T E M E L   İ S L A M   B İ L G İ L E R İ

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

ibadetim

Editör:
Prof. Dr. Mehmet Emin Özafşar - Prof. Dr. Recai Doğan

Yayın Yönetmeni:
Dr. Yüksel Salman

Yayın Koordinasyon:
Yunus Akkaya

Proje:
DİB. Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı

Ünite Yazarları:
Dr. Yaşar Yiğit - Dr. Ekrem Keleş

Düzelti:
Mustafa KAYA

Grafik Tasarım ve Uygulama
EDAM (Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları Merkezi)
www.edam.com.tr • 0.216 481 30 23
Nevzat Onaran • Furkan Selçuk Ertargin

Dizgi
Nurgül Moldalieva - Mücella Tekin

Baskı:
Başak Mat. Tanı. Hiz. İth. İhr. Tic. Ltd. Şti. (0312) 397 16 17

Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: 685
Mesleki Kitaplar: 53

10. Baskı 2013, Ankara

Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı: 09.11.2006/138

2013.06.Y.0003.685
ISBN 978-975-19-4058-2
Sertifika No: 12930

İletişim:
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı No: 147/A Çankaya / Ankara
tel.: 0312. 295 72 93 -94 - faks: 0312. 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

içindekiler

sunuş

Rahmet ve merhamet sahibi Yüce Allah, insanı en güzel şekilde yaratmış, onu üstün yeteneklerle donatmış, ilâhî hitabın muhatabı kılarak, onurlandırmış ve ona sorumluluk yüklemiştir. Dünya hayatında ise onu yalnız bırakmamış, inançsızlığın karanlığından çıkarıp iman ve güzel ahlâkın aydınlığına kavuşturmak için ilâhî inayet ve lütuf olarak peygamberler ve kitaplar göndermiştir.

İlk insanla birlikte var olan din, insanın varoluşsal bir ihtiyacıdır. Din; hayatın bütününü ve nihaî anlamını bizlere öğreten, dünya ile ahiretin, akılla ruhun dengesini kurmamızı sağlayan, bireye iç huzuru kazandıran, topluma sevgi ve adalet getiren, bireysel ve toplumsal ödevlerimizi ibadet niteliğinde bir sorumluluğa dönüştüren hayatın bütününe yönelik öğütler toplamıdır.

Kendini, kâinatı ve Yaratanı anlamaya çalışan, O'nu sevip, O'na bağlanan insan, Yaratanın gönderdiği rahmet elçilerinin ve kutsal kitapların izinden giderek kulluğa ve hakikati anlamaya yönelmiştir.

İnsanın dine olan ihtiyacının yerinde ve doğru bilgiyle karşılanması bu bakımdan önemlidir.

Dinin öncelikli hedefi insan olduğuna göre dinî bilginin yaşadığımız hayatı aydınlatacak tarzda sürekli kendini yenilemesi, İslâm'ın aydınlık mesajının akıllarda ve gönüllerde tazelenmesi, bilgiyle hayat arasında dinamik bir bağın kurulması son derece önemlidir. Bu itibarla halkımızın din konusundaki bilgilenme ihtiyacını, hurafelerden uzak, sahih dinî bilgiyle karşılamayı, onları inanç, ibadet, siyer ve ahlâk konularında aydınlatmayı amaç edinen Başkanlığımız, çağdaş ve bilimsel verileri de göz önüne alarak "Temel İslâm Bilgileri" adlı bir seri plânlamıştır. Elinizdeki kitap da bu serinin ikincisi olan "İbadetim" adlı eser olup, Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak açılan kurslarda okutulan Temel Dinî Bilgiler müfredat programına göre hazırlanmıştır.

Eserde, İslâm dininin temel esaslarından olan ibadet konusu üzerinde durulmuştur. İbadetin tanımı, amacı ve önemi, ibadetin insana kazandırdıkları, temizlik, namaz, oruç, İslâm'da paylaşma ve yardımlaşma, zekat, sadaka, hac, kurban, dua ve tövbe konuları ele alınmıştır.

Bu çalışmanın okuyuculara faydalı olması en büyük temennimizdir.

Gayret bizden, başarı Allah'tandır.

Diyanet İşleri Başkanlığı

1.

ÜNİTE

İbadet

1. İbadetin Tanımı
2. İbadetin Amacı ve Önemi
3. İbadet Çeşitleri
4. Mükellefin Davranışları ile İlgili Hükümler
5. İbadetin İnsana Kazandırdıkları

6

ÜNİTE HAKKINDA

Bu ünitede;

- İbadetin mahiyeti, çeşitleri, yapılış şekli ve amacı anlatılmaktadır. Bu doğrultuda namaz, oruç, zekât ve hac ile ilgili özet açıklamalar, salih amel ve sadaka hakkında bilgi verilmektedir.
- Mükellef ve mükellefin davranışları ile ilgili hükümler ele alınmakta, bu çerçevede dini konuların anlaşılmasında önemli rolü olan, dini hayatla ilgili bazı temel kavramlar açıklanmaktadır.
- Son olarak ibadetlerin insana neler kazandırdığı konusu ele alınmaktadır.

ÖĞRENME HEDEFLERİ

Bu ünite işlendikten sonra,

1. İbadetin anlamı, mahiyeti, çeşitleri ve amacı hakkında kısaca bilgi sahibi olunabilecektir.
2. Salih amel ve sadaka kavramlarının içeriği anlaşılabilecektir.
3. Din dilinde 'Mükellefin İşleri' olarak adlandırılan farz, vacip, sünnet, mübah, mekruh ve haram gibi temel kavramlar öğrenilmiş olacaktır.
4. İbadetin, insana kazandırdıkları hakkında fikir sahibi olunabilecektir.

ÜNİTEYİ ÇALIŞIRKEN

1. Peygamber Efendimizin ve sahabenin ibadet hayatı hakkında bilgi edinmeye çalışınız.
2. Kur'ân-ı Kerim'deki salih amelle ilgili ayetleri inceleyiniz.
3. Sadakaya ilişkin hadislere bakınız.
4. Dini hayatımızda farz, vacip, sünnet olarak yaptığımız ibadet ve işlerimizi hatırlamaya çalışınız.
5. Ef'âl-i mükellefîn (dinen sorumlu olanların yapmakla yükümlü oldukları fiiller) konusunda ilmihal kitaplarından ön bilgi edininiz.
6. Üniteyi öğrenmek için sadece ders kitabıyla yetinmeyiniz. Kitabın sonundaki kaynakçadan ulaşabildiklerinizi inceleyiniz.

1 İbadetin Tanımı

İbadet sözlükte kullukta bulunmak, boyun eğmek ve itaat etmek anlamına gelir. Dini bir terim olarak ibadet ise, geniş ve dar anlamıyla tanımlanabilir. Geniş anlamıyla ibadet; Allah'ı yüceltmek, O'na karşı sevgi, saygı ve bağlılığını göstermek için iyi bir niyetle ortaya konan ve karşılığında sevap bulunan tutum ve davranışlar demektir. Bu tanımın içerisine, şartlara bağlı olan dar anlamdaki ibadetler girdiği gibi, kişinin Allah'ın rızasını umarak yaptığı her türlü eylem de girer. Dar ve özel anlamıyla ibadet, 'Niyete bağlı olarak Allah'a yaklaşma ifade eden özel eylemler' şeklinde tanımlanmaktadır. Namaz kılmak ve oruç tutmak gibi.

İbadet, dilimizde kulluk etmenin Allah'a itaat, bağlılık ve saygının en ileri noktasıdır.

Not Edelim

İbadetlerin özüne ilişkin ilkeler, bizzat Yüce Allah tarafından belirlenmiş, nasıl ve ne şekilde yapılacağı ise Peygamber Efendimiz tarafından ayrıntılı ve uygulamalı olarak gösterilmiştir. İnsanlar kendiliklerinden herhangi bir ibadet şekli belirleyemez veya yeni bir ibadet icat edemezler.

2 İbadetin Amacı ve Önemi

Kâinatta insana hayranlık verici bir düzen göze çarpmaktadır.Kâinattaki güzellikleri ve ahengi görüp de bunların yaratıcısına karşı derin bir hayranlık hissetmemek mümkün değildir. "…Allah'a karşı ancak; kulları içinden âlim olanlar derin saygı duyarlar…" (Fâtır 35/28) ayetinde, buna işaret edilmektedir. Fıtratı bozulmamış insanlarda bu hayranlık, gitgide sevgiye dönüşür ve artık bu sevgiden daha ileri bir sevgi düşünülemez.

Allah'ı severek O'na yönelen insan, O'na bu sevgisinin sonucu olarak ibadet eder. En başta insanın kendisinin buna ihtiyacı vardır. İnsanın Allah'a ibadet etme ihtiyacının temelinde bu sevgi vardır.

Allah'ı seven insan Allah'ın rızasına uygun düşmeyecek davranışlardan büyük bir titizlikle uzak durur. Böylece o artık her davranışında güzel hareket etmenin ve kötülüklerden uzak durmanın yollarını arar. Her zaman ve her yerde güzel davranır ve bilir ki, Allah güzel davrananları sever. Hep sabırla hareket eder ve bilir ki, Allah sabreden-

leri sever. Daima çok sevdiği Rabbine tevekkül eder, O'na dayanıp güvenir ve bilir ki, Allah tevekkül edenleri sever. Her işinde ve her hareketinde dengeli ve ölçülü hareket eder. Asla israfa kaçmaz. Çünkü Allah, israf edenleri sevmez. Böylece Allah ve Rasulü-nün gösterdiği şekilde, İslâm'ı bir bütün olarak yaşamaya çalışır. Bu şekilde muttaki bir mümin duyarlılığıyla hareket ederek, Allah'ın kendisini dost edindiği bir kul olur.

Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de, insanları ve cinleri ancak kendisine kulluk etmeleri için yarattığını açıklamaktadır. İbadetlerini yerine getiren ve kulluk bilinciyle hareket eden Müslüman, büyük bir kalp huzuru içinde olur. Gönlünü Allah'a bağlamış olmanın mutluluğunu yaşar. İbadete devam ettikçe kötülüklerden uzaklaşır.

Düşünelim

- İbadet, Allah'a bağlılığın bir ifadesidir.
- İbadet, O'nun iradesine boyun eğmektir.
- İbadet, O'na teslim olmak ve her şeyin onun elinde olduğunu bilmektir.
- İbadet, O'nun sınırsız hâkimiyetini kabul etmenin bir simgesidir.

Birlikte Konuşalım

İbadetin amacı ve önemi üzerine arkadaşlarınızla konuşun!

3 İbadet Çeşitleri

İbadeti, bedenî, malî ve hem bedenî hem malî olarak üçe ayırmak mümkündür. Buna göre namaz ve oruç bedenî, zekât ve kurban malî, hac ise hem bedenî hem de malî bir ibadettir.

Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak maksadıyla yapılan davranışlar da göz önüne alınarak bir sınıflandırmaya gidildiği takdirde ibadet, terimsel anlamıyla değil geniş anlamıyla ele alınmış olur. Buna göre ibadetleri, dinen şekli ve şartları belirlenmiş olanlar ve olmayanlar şeklinde ikiye ayırmak mümkündür.

Şekil ve Şarta Bağlı Olan İbadetler

Namaz

Şekil ve şarta bağlı olan ibadetlerin başında namaz gelmektedir. Namaz, dinin direğidir. Günün belirli vakitlerinde beş defa namaz kılmak, kadın erkek dinen sorumlu konumda olan her Müslümanın görevidir. Bunun dışında gönüllü olarak sevap elde etmek, Allah'a yakınlaşmak ve arınmak için kılınan ve 'Nafile' diye adlandırılan namazlar da vardır. Namazla ilgili ayrıntılı bilgi ilgili bölümde verilecektir.

Oruç

Oruç, İslâm'ın şartlarından biridir. Oruç, imsak vaktinden iftar vaktine kadar, ibadet niyetiyle, yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmak şeklinde tanımlanmaktadır. Ramazan orucu, İslâm'ın şartlarından biridir. Ramazan orucunun dışında sevap kazanmak düşüncesiyle tutulan oruçlar da vardır. Bunlara ilişkin bilgiler de oruç konusu işlenirken ayrıntılarıyla ele alınacaktır.

Zekât

Zekât, İslâm'ın şartlarından biridir. Malî bir ibadettir. Dinen zengin olan Müslümanların, malî birikimlerinin çeşidine ve miktarına göre çeşitli oranlarda (genellikle kırkta bir) ödemekle yükümlü bulundukları bu malî ibadete ilişkin bilgiler de ilgili bölümde aktarılacaktır.

Hac

Belirli bir zamanda usulüne uygun olarak ihrama girdikten sonra Arafat'ta vakfe yapmak, Kâbe'yi tavaf ederek ziyaret etmek ve diğer bazı dini görevleri yerine getirmek" şeklinde tanımlanan, İslâm'ın beş esasından biridir. Hem malî ve hem de bedenî bir ibadettir. Bu ibadeti yerine getirene hacı denir. Hacca ilişkin bilgiler de ilgili bölümde verilecektir.

Şekil ve Şarta Bağlı Olmayan İbadetler

Şekil ve şarta bağlı olmayan ve yerine getirildiğinde Allah'ın rızasına uygun davranıldığı için kişiye sevap kazandıran tutum ve davranışlar geniş manada ibadetlerdir. İyi bir insan ve dolayısıyla iyi, hayırlı bir Müslüman olabilmek için kişinin yaptığı her türlü güzel tutum ve davranış buna dâhildir. Bir insana güler yüzlü davranmaktan, kişiler veya meşru toplumsal hizmetler için yapılan harcamalara kadar birçok güzel davranış buna örnek verilebilir. Bunlar, 'Sadaka', ve 'Amel-i Salih: İyi, faydalı ve güzel davranış, ifadeleriyle özetlenebilir.

Araştıralım - Öğrenelim

Geniş anlamda ibadete örnekler vererek değerlendiriniz.

Salih Amel

Salih amel kavramı her iki tür ibadeti de kapsamakla beraber iyi, yararlı ve güzel davranışları daha çok çağrıştırır.

"İman edip salih ameller işleyenleri elbette iyi insanlar arasına koyacağız" *(Ankebût, 29/9)*.

Araştıralım - Öğrenelim

Salih kişi kime denir? Araştırınız.

'Salih' kelimesi, eylem ve davranışları nitelemek için kullanıldığı zaman; iyi, elverişli, yararlı ve güzel anlamına gelir. Genellikle nitelediği eylemle birlikte 'Amel-i Salih: Salih amel şeklinde kullanılır. Buna göre salih amel; elverişli, iyi, güzel, yararlı iş ve eylem demektir. Allah'ın yapılmasını istediği, razı olduğu, hayırlı, yararlı ve iyi olarak nitelendirdiği her iş salihtir, iyidir, güzeldir.

Salih amel, kişinin yaratıcısı ile ve bütün yaratıklarıyla barışık olmasını sağlar.

Not Edelim

Salih amel, îmanın gereği olarak ihlas ve iyi niyetle yapılan, Kur'an ve Sünnete uygun olan her türlü söz, fiil ve davranıştır.

Salih amel, kişinin imanının güçlenmesine, kökleşmesine vesile olur. İmanı korur. Kişiyi olgunlaştırıp onun iyi bir insan olmasını sağlar. İnsanı çevresine faydalı bir birey haline getirir.

Şu halde kim mümin olarak bir salih amel işlerse, çalışması asla inkâr edilmez. Şüphesiz biz onu yazmaktayız *(Enbiya, 21/94)*.

"Asr'a yemin olsun ki hiç şüphesiz insan hüsrandadır. Ancak iman edip salih amel işleyenler, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler müstesna" *(Asr, 103/1–3)*.

"Muhakkak ki iman edip salih amel işleyenler, yaratıkların en hayırlılarıdır" *(Beyyine, 98/7)*.

4 Mükellefin Davranışları ile İlgili Hükümler

Mükellef

İslâm dininde yükümlülük anlamındaki mükellefiyet; kişinin, dinin emir ve yasaklarına muhatap olması demektir. Bunun için kişinin aklî melekeleri yerinde (âkil) ve ergin (bâliğ) olması gerekir. Bu nitelikleri taşıyana mükellef/yükümlü denir.

Dinî Yükümlülüklerle İlgili Terimler

Mükellefle ilgili hükümler; farz, vacip, sünnet, müstehap,mübah, haram, mekruh ve müfsiddir.

Farz

Farz, kesin bir delil ile kesin bir şekilde yapılması istenen dini yükümlülüktür. Buna göre Allah ve Rasulünün, dinen sorumlu kişiden, yapılmasını kesin ve bağlayıcı bir şekilde istediği dini yükümlülükler farz kapsamına girmektedir. Namaz kılmak, oruç tutmak ve zekât vermek gibi.

"Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin (Bakara 2/43)." ayeti farzı ortaya koyan bir delildir. Aynı şekilde Kur'an'da adaleti, iyiliği, akrabaya yardımı, ana babaya iyiliği, yetim malı yenmemesini emreden ayetler (Bakara, 2/183; Nahl, 1/90; İsrâ, 17/23,34) farz emirler ortaya koyan delillere örnektir.

Birlikte Konuşalım

Delil ne demektir? Sınıfça konuşunuz!

Araştıralım - Öğrenelim

Farz-ı ayın ve farz-ı kifâye ne demektir? Araştırınız!

Tartışalım

Farzların terk edilmesi kişiye ne gibi dinî sorumluluk getirir? Tartışınız!

Vacip

Vacip de farz gibi yapılması kesin ve bağlayıcı bir şekilde istenen dinî yükümlülüktür. Ancak vacip, delil yönünden farz kadar güçlü değildir. Bunun sebebi, delilinin farz kadar kesin olmamasıdır. Vitir ve bayram namazları vacibe örnektir.

Birlikte Konuşalım

Delilin kesin olmaması ne demektir? Sınıfça konuşunuz!

Sünnet

Sünnet, farz ve vacip olmaksızın yapılması istenen ve Peygamber Efendimiz tarafından yapılan ve yapılması istenen işlerdir.

Sünnet ikiye ayrılmaktadır: Sünnet-i müekkede ve Sünnet-i gayr-ı müekkede.

Sünnet-i müekkede, Sevgili Peygamberimizin devam edip de pek az terk ettiği ibadet, davranış ve işlerdir. Sabah, öğle ve akşam namazlarının sünnetleri böyledir. Müekked olmayan sünnetler, dinî görevlerin birer tamamlayıcısı konumunda olan işler ile Hz. Peygamberin devam ettiği fakat bağlayıcı olmadığını göstermek maksadıyla bazen terk ettiği sünnetlerdir. Gayr-i müekked sünnetleri Peygamber Efendimiz ibadet maksadı ile bazen yapmıştır. Yatsı ve ikindi namazlarının ilk sünnetleri bunlardandır.

Not Edelim

Peygamber efendimizin yeme, içme, giyinme, uyuma adabı gibi ibadet kastı olmadan, insan sıfatıyla yaptığı alışılmış davranışlarına Sünen-i zevâid denir.

Müstehap

Hoşlanılan, sevilen, sevimli olan, tercih edilen şey anlamına gelen müstehap, fıkıh terimi olarak Peygamber Efendimizin bazen yapıp bazen terk ettiği ibadetler ve bir takım davranışlardır. Mesela kuşluk namazı böyledir.

Mübah

Yapılması veya yapılmaması dinen caiz görülen şeydir. Açıklanan, açığa konan, helâl kılınan anlamlarına gelir. Mesela, çalışıp helal rızık kazanmak amacıyla zamanında yatıp uyumak ve dinlenmek, ibadete hazırlanmak amacıyla yemek içmek böyledir. Mübah bazı şeylerin terk edilmesi, kişinin sağlığına zarar verecek veya sorumluluklarını yerine getirmesini aksatacak olursa; bu takdirde mübahın terk edilmesiyle günaha girilir. Mesela sağlığını tehlikeye düşürecek derecede yememek içmemek böyledir.

Hakkında hiçbir dini yasaklama ve kısıtlama bulunmayan hususlar, dinen mübah kapsamına girer.

Haram

Dinimizce yapılması kesin bir delille kesin ve bağlayıcı bir şekilde yasaklanan şeye haram denir. Haksız yere adam öldürmek, yalan söylemek, başkasının hakkını yemek, iffetli kadınlara iftira atmak, zina etmek, hırsızlık yapmak, şarap içmek, kumar oynamak, domuz eti yemek, anne ve babaya karşı gelmek haramdır.

Not Edelim

- Haramı işleyen kimse ceza ve azabı hak etmiş olur. Haramdan kaçınan kişi ise sevap kazanır.
- Haramı inkâr eden dinden çıkar. Aynı şekilde haram olduğu kesin olarak bilinen bir şeyi helal saymak da insanın inancına zarar verir.

Mekruh

Sevilmeyen, hoşlanılmayan, kötü görülen ve hoş görülmeyen şey anlamına gelen mekruh, fıkıh terimi olarak, dinen kesin ve bağlayıcı olmayan bir tarzda yapılmaması istenen şey demektir.

Mekruh iki kısma ayrılır: Tahrîmen mekruh, harama yakın olan mekruhtur. Tenzîhen mekruh ise, helale yakın olan mekruhtur.

Araştıralım - Öğrenelim

Tahrimen ve tenzihen mekruha örnekler araştırınız.

Müfsid

Müfsid kelimesi fesad, fasid ve ifsad kelimeleriyle aynı kökten gelir. Fesad bozulma, fasid bozuk, ifsad da bozma demektir. İbadetler alanında müfsid denince, başlanmış bulunan bir ibadeti bozan ve geçersiz kılan şey kastedilir. Buna göre, usulüne uygun olarak başlanmış bir ibadetin bozulmasına ve geçersiz hale gelmesine yol açan, eksiklik, kusur ve davranışlar müfsid adını alır. Mesela abdestli iken vücudunun herhangi bir yerinden abdest bozucu bir şey çıkması veya oruçlu iken bilerek bir şey yenilip içilmesi müfsid olarak nitelendirilir.

5 İbadetin İnsana Kazandırdıkları

Yüce dinimiz İslâmiyetin yapılmasını emrettiği şeylerde bildiğimiz veya bilemediğimiz pek çok hikmet ve yararlar vardır. Haram kıldığı, yasakladığı şeylerde de bizim için muhakkak bir takım zararlar vardır. Dinimiz, insanlar için yararlı olan şeyleri yasaklamaz, zararlı olabilecek şeyleri de emretmez.

Her ibadetin dünyaya veya ahirete ilişkin faydaları araştırılabilir. Dinimizin emir ve yasaklarının ahiretteki kazanımlarına ek olarak dünyadaki kazanımları üzerinde de düşünülebilir.Ancak ibadetlerin temel amacının, insanları ruhen olgunlaştırmak, kötü yönelişlerini engellemek ve onların ahlâken yükselmek olduğu unutulmamalıdır.

Genel olarak söylemek gerekirse; Allah'ı anma vesilesi olan ibadetlerimiz, kalplerimize Allah sevgisini ve saygısını yerleştirir. Bizleri her türlü fenalıktan uzaklaştırır ve ahlâkî güzelliğe ulaştırır. Ruhlarımızı, çeşitli sıkıntı ve üzüntülerin yıpratıcı tesirinden korur. Çünkü gönüller, ancak Allah'ı anmakla huzura kavuşur.

"Onlar, iman edenler ve gönülleri Allah'ı anmakla huzura erenlerdir. Biliniz ki kalpler, ancak Allah'ı anmakla huzur bulur" *(Ra'd, 13/28).*

İbadetler İnsanı Allah'a Yaklaştırır

İnsanın, Yüce Allah'ın insanlar için koyduğu ölçülere uyması, O'nunla ilişkisini güçlendirir. Allah (c.c.)'a yönelen, O'nun ölçülerini hayatında uygulamaya çalışan kul, bu tutumuyla Yüce Allah ile arasındaki bağı güçlendirmiş olur. İbadetler bu bağın somut göstergelerindendir. Mesela günde beş vakit namaz kılan bir Müslüman, her bir namazıyla Yüce Allah ile bağını daha da güçlendirir. Allah'ın huzuruna duran bir insan, Rabbini hatırladığını, onu unutmadığını ortaya koymuş olur. Allah için malının bir kısmını fakire zekât olarak veren bir insan, Allah'ın bu alandaki emrini yerine getirerek O'nunla bağını daha da sağlamlaştırır. Oruç ve diğer ibadetlerde de durum böyledir.

İbadet yaparken, Yüce Allah'a O'nu görüyormuş gibi ibadet etmek, kulun O'nunla arasındaki iletişimin gücünü gösterir. Yüce Allah, bir kulunun kendine yakınlığını, samimiyetini elbette karşılıksız bırakmaz. Kendisi ile ilişkisini güçlendirmek ve iletişim kurmak için çabalayanın bu çabasını boşa çıkarmaz. Kendisi ile ilişkisini güçlendirmek isteyene karşı maddî ve manevî nimetlerini onun iyiliğine olacak şekilde daha fazla açar.

İbadet aynı zamanda şükürdür. Şükür Yüce Allah ile ilişkiyi güçlendirmenin en önemli araçlarından biri olup ibadet de verilen nimetlerden dolayı nimetleri verene teşekkür ve minnettarlık ifadesidir. Bu bakımdan şükür insanın Allah'la ilişkisinde en önemli iletişim araçlarından biridir.

Not Edelim

Yaratılışımızın gayesi Allah'ı tanımak ve ona ibadet etmektir. İbadet görevlerini yaptığımız takdirde hem Allah'ın verdiği nimetlere karşı teşekkür borcunu yerine getirmiş oluruz, hem de O'nun sevgisini kazanırız.

İç Huzuru Sağlar

İnsanın ruhî ihtiyaçlarının başında iman ve ibadet gelir. Çünkü insan ruhu ancak Allah'ı anarak huzur bulur. Kur'an-ı Kerim'de bu gerçek şöyle ifade edilmektedir: 'Bilin ki, kalpler ancak Allah'ın zikri ile mutmain olur(huzur bulur." (Rad, 13/28).

Diğer taraftan zaman zaman çeşitli sıkıntılarla karşılaşmak da insan hayatının bir gerçeği-

dir. Özellikle böyle durumlarda ibadet, insan için önemli bir manevi sığınaktır. Allah'a ibadet eden bir mümin, böylesi durumlarda metanetini yitirmez. Bunun Allah'tan gelen bir sınav olduğunu bilir ve sabreder. Böylece içinden çıkılamayacak gibi görünen ve kurtuluş ümidinin kalmadığı sanılan ağır durumlarda ibadet, insan için en önemli sığınak haline gelir. Bu şekilde Yüce Allah'a yönelebilen insan, içine düştüğü sıkıntıları ibadet sayesinde atlatabilir.

Güven Duygusunu Geliştirir

Kişi ibadet sayesinde kendisini daha iyi tanımakta ve kendine güven duyarak huzura kavuşmaktadır. Çünkü Yüce Allah'ın kendisini gördüğünün, ihtiyaçlarını ve sıkıntılarını bildiğinin ve kendisine değer verdiğinin farkındadır.

> "(Ey Muhammed!) Kitaptan sana vahyolunanı oku, namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah'ı anmak (olan namaz) elbette en büyük ibadettir. Allah yaptıklarınızı biliyor" *(Ankebut, 29/45).*

İbadet yalnızca kişinin kendisini ve bu dünyadaki konumunu ve yerini tanımasını sağlamakla kalmaz, buna ek olarak insanî yeteneklerin gelişmesine de önemli katkılarda bulunur. Aşırı duygu ve eğilimleri sınırlandırır. İbadetle iç ve dış dünyasını huzursuz eden bir takım kirlerden arındıran insan, bu sayede insanî olgunluğa erişir. Bu olgunluk kişiyi kendine güvenli kılar. Ona güzel insanî nitelikler kazandırır ve bunları geliştirmesine yardımcı olur. Böylece insan, nefsine hâkim olma melekesi kazanır. Nefsine hâkim olabilen insan ise aşırı ve zararlı bir takım eğilimler karşısında savrulmaz, kendine güvenli olur.

Kişiyi kendine güvensiz kılan ve huzursuz eden şeylerin başında içine düştüğü şüphe, tereddüt ve çelişkiler vardır. İbadetini yapan insan kendini ve dünyadaki konumunu tanımakta ve Yüce Allah'ı bilmektedir. Zihninde her şey yerli yerine oturmuş vaziyettedir. Bu sebeple tereddütlerin, şüphelerin ve çelişkilerin açmazını yaşamamaktadır. İşte ibadetin en önemli işlevlerinden biri de kişinin iç dünyasının dengeli olmasını sağlamadaki bu katkısıdır. Bu katkı sayesinde kişi, şüphelerin çıkmazından kurtulur.

İbadetlerini gerçek anlamda yerine getirebilen ve ibadetin gerektirdiği bilinci yakalayabilen insanlar, çevrelerine de güven verirler. Emin insan olurlar. Herkes onlara güvenir. Böylece ibadetlerini yapan insanlar, emin olmanın kendilerine verdiği güvenle yaşarlar. Dolayısıyla ibadet bilinci gelişmiş bir toplumda huzur ve güven duygusu hâkim olur.

Tartışalım

İbadetle kişinin öz güveni arasındaki ilişkiyi gündelik hayattan örnekler vererek tartışınız!

Kötülüklerden Alıkoyar

İbadetlerin en önemli faydalarından biri, insanları kötülüklerden alıkoymasıdır. Çünkü ibadetle kötülük birbiri ile asla bağdaşmaz. Bu bakımdan bilinçli bir şekilde ibadetini yapan insan, kolay kolay kötülüğe bulaşmaz. Çünkü bir taraftan ibadet yaparken diğer taraftan kötülüklere bulaşmak, Yüce Allah ile ilişkilerde bir samimiyetsizlik göstergesidir. Hâlbuki ibadetin özü samimiyettir. Samimiyetsiz olarak yapılan ibadetler, şeklî bir takım hareketlerden ibaret kalır.

Kur'an-ı Kerim'de namazın insanı kötülüklerden alıkoyduğu açıkça belirtilmekte (Ankebut 29/45), orucun ise kişiyi takvaya ulaştıracağı anlatılmaktadır. Takva, İslâmî sorumluluk bilinci demektir. Takva sahibi olan bir insan, kötülüklerden mutlaka uzak durur. Oruçla ilgili söz konusu ayetin meali şöyledir: "Ey iman edenler! Allah'a karşı sorumluluk bilinciyle hareket etmeniz için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı" (Bakara 2/183).

Bir hadis-i şerifte Rasulülah (s.a.s)'ın kötülüklerden uzak kalabilmek için oruçtan yararlanmayı tavsiye etmesi dikkat çekicidir. Hz. Peygamber evlenemeyip bu sebeple harama sürüklenme riskiyle karşı karşıya bulunan gençlere oruç tutmayı tavsiye etmektedir. Onun bu tavsiyesi, orucun kötülüklerin olumsuz etkilerinden sıyrılabilme çabasında ne kadar yardımcı olacağının bir delilidir. Diğer bir hadiste oruç kalkan olarak nitelendirilmiştir (Buhari, Savm:9; Müslim, Sıyam: 163).

Kısacası Yüce Allah'ı bilen, O'na inanan ve bu inancının gereği olarak samimi bir şekilde ibadetlerini yapan insanlar, kendilerini dinin ortaya koyduğu ahlâk ilkelerine bağlılık noktasında sorumlu hissettikleri için, bunlara uyar ve ellerinden geldiğince kötülüklerden uzak kalmaya çalışırlar. İnsanlık hali bazen kötülüklere bulaşsalar bile bundan vicdanen rahatsızlık duyarlar ve hemen tövbe ve istiğfar ederler. Çiğnedikleri haklar varsa bunları ödemeye çalışırlar. Çünkü o haklarla Allah'ın huzuruna çıkmaktan korkarlar. İşte bu anlayış ve yaklaşım göz önüne alındığında ibadetlerin insanları kötülükten alıkoyma işlevi daha iyi anlaşılır.

Sosyal Yardımlaşmayı Teşvik Eder

Hiç kuşkusuz bütün ibadetlerin sosyal yardımlaşmaya çok önemli katkıları vardır. Bir takım dertleri ve sıkıntıları olan insanlarla yan yana durup namaz kılan Müslümanların, yanındaki kardeşlerinin problemlerine ilgisiz kalması elbette düşünülemez. Aynı şekilde oruç tutarak açlık çeken insanların halini yaşayan Müslümanlar, elbette bu durumdaki insanları düşünme ve onlara yardım eli uzatma bilinci kazanacaklardır. Bunun gibi hacda aynı ortamlarda ve aynı şartlarda beraber bulunan insanlar arasında elbette sosyal bir yardımlaşma anlayışı doğacaktır. Hiç şüphesiz bu hususta zekât ve fıtır sadakası gibi malî ibadetlerin ayrı bir yeri vardır.

Birlikte Konuşalım

Zekât ve fıtır sadakası gibi ibadetlerin sosyal yardımlaşmayı nasıl teşvik ettiği konusunda arkadaşlarınızla konuşunuz.

İbadetler vasıtasıyla gerçekleşen sosyal yardımlaşma ve dayanışma, Allah sevgisini üstün tutmanın bir ifadesidir. Allah'ı seven, O'nunla ilgisi olan her şeyi, bütün yaratıkları sever ve onlarla ilgilenir.

"Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tohum gibidir. Allah dilediğine kat kat verir. Allah lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir" *(Bakara, 2/261).*

Kaynaşmaya Katkıda Bulunur

İnsanlar arasında çeşitli şekillerde kaynaşma sağlanabilir. Ancak ibadetlerin insanlar arasında meydana getirdiği yakınlaşma ve kaynaşma kadar kapsamlı ve samimi bir kaynaşmayı başka şekilde sağlamak çok zordur. Vakit namazları sayesinde günde beş defa, Cuma namazı sayesinde daha kapsamlı olarak haftada bir defa ve bayram namazları ile de çok daha kapsamlı olarak yılda iki defa bir araya gelen toplum bireyleri için namaz çok güzel bir kaynaşma vesilesidir. Bu kaynaşmada toplumun en üst düzeydeki insanları ile en sıradan insanları aynı safta bir araya gelebilmektedir.

Hac, makamı mevkii ne olursa olsun bütün Müslümanların aynı eylemleri yaklaşık aynı şartlarda birlikte yaparak gerçekleştirdikleri bir ibadettir. Böylece milyonlarca insan arasında benzersiz bir kaynaşma örneği yaşanmaktadır. Böyle bir tablonun haccın dışında başka bir uygulamada gerçekleşmesine tanık olmak çok zordur.

Diğer taraftan toplum bireyleri arasında en çok kaynaşmayı sağlayan ibadetlerden biri de zekâttır. Bu malî ibadette zengin gönüllü olarak ve bir ibadet bilinciyle malının belli bir kısmını ayırıp fakirlere ve muhtaçlara hiçbir maddî karşılık beklemeden vermektedir. Bu durum, genelde aralarında en fazla husumet olabilecek iki toplum kesiminin/fakirlerle zenginlerin kaynaşmasını sağlamakta ve bu iki kesim arasında doğması muhtemel düşmanlıkların önünü daha baştan kesmektedir. Çünkü zenginler zekâtlarını çıkarıp verdikleri zaman fakirlerde onlara karşı herhangi bir husumet hissi kalmamaktadır.

Sabrı ve Diğergamlığı Öğretir

İbadetlerin hepsinde az veya çok bir sabır eğitimi vardır. Belli vakitlerde ve belli bir disiplin içerisinde namazın eda edilmesi elbette sabır ister. Aynı şekilde haccın edası için bir takım güçlüklere ve sıkıntılara katlanmak gerekmektedir. En başta yolculuktan kaynakla-

nan sıkıntılar vardır. Buna ek olarak milyonlarca insanın aynı ortamlarda birlikte hareket etmesinden kaynaklanan güçlükler ve sıkıntılar bulunmaktadır. Bütün bunlar elbette belli bir sabır gerektirmektedir. Bütün bu sıkıntılar içerisinde insan, sabrı ve başkalarını gözetmeyi fiilen yaşar ve öğrenir.

İbadetler içerisinde özellikle oruç, baştan sona bir sabır eğitimidir. Oruç sayesinde insan bedeni arzularının tüm iteklemelerine karşın gün boyunca yeme, içme ve cinsel arzularını denetim altına almayı öğrenmektedir. Sabır olmadan bu eğitimin başarılması mümkün olmaz.

Zekât, diğergamlığı öğreten ve elindekini başkalarıyla paylaşma bilinci kazandıran bir ibadettir. Özellikle cemeatle namaz, kişinin diğer insanların halinden haberdar olmasını sağlar ve kişiyi kardeşlik bilinci içerisinde başkalarını da düşünme, onların dertleriyle dertlenme erdemliliğine ulaştırır.

Güzel Ahlâkın Gelişmesine Katkıda Bulunur

İbadet, kişinin güzel duygu ve düşüncelerle donanımlı hale gelmesine vesile olur ve onu kötü duygu ve düşüncelerden arındırır. Kişinin olumlu veya olumsuz yöndeki tutum ve davranışlarını etkileyen en başta niyettir. Genellikle iyi niyetli olan, iyi yönde, kötü niyetli olan da kötü istikamette eylemler sergiler. Bu bakımdan ahlâkî olgunluk açısından iyi niyet temel yapı taşlarıdır. Bu açıdan bakıldığı zaman ibadetlerin güzel ahlâkın gelişmesine çok büyük bir katkı sağladığı görülür. Çünkü ibadette esas olan da ihlâs ve samimiyettir. İhlâssız olarak yapılan ibadet ve davranışların Allah yanında hiçbir değeri olmaz. Peygamber Efendimiz, 'Din samimiyettir' buyurmuşlardır. Bu bakımdan ibadet yapan kişinin daima iyi niyet sahibi olması gerekir. Çünkü niyetin düzgün olmaması, ibadetin özüyle bağdaşmaz.

İhlâs ve samimiyet aynı zamanda güzel ahlâkın da en önemli yapı taşlarından biri olduğundan ibadet ile güzel ahlâk arasında zorunlu bir bağ ve ilişki vardır.

Tartışalım

İbadetlerle güzel ahlâk arasındaki ilişkiyi tartışınız!

Sorumluluk Bilincini Geliştirir

İbadetler, imanın uygulamada kendini gösteren meyvelerindendir. Müminin Allah'a karşı sorumluluk bilinci kazanmasında önemli işlevi olan ibadetler, onun daima bu bilinçle hareket etmesine yardımcı olur. Bu bilinçle mümin, iyi veya kötü bütün yaptıklarından bir gün hesaba çekileceğini bilir ve buna göre hareket etmeye çalışır. Mesela namazda günde beş defa Allah'a yönelen kimse, O'nu hatırından çıkarmaz. Onun koyduğu ölçülere göre hareket etmeye çalışır. Bir gün O'nun huzuruna çıkarak dünyada yaptığı her şeyin

hesabını orada vereceğinin bilinciyle hareket etmek, kişinin ölçülü olmasını ve her işinde dürüst davranmasını sağlar. İnsanın bu bilinci kazanmasında ibadetlerin önemli bir işlevi vardır. Örneklendirmek gerekirse, kişinin, helalinden kazanma sorumluluğuyla yolsuzluklara bulaşmaması, emanet bilincine sahip olarak üstlendiği görevlerde hile yapmaması, üzerine düşeni hakkıyla yerine getirmesi, çevreye zarar vermeme duyarlılığı göstermesi, bencillikten kurtulması, iyiliklerin yaygınlaşması, kötülüklerin azalması için gayret göstermesi gibi belli başlı sorumluluklarını gözetmesinde ibadetler önemli katkı sağlar.

Diğer taraftan ibadetler, insan hayatını disiplin altına alır. İnsanın belli zamanlarda yerine getirmekle yükümlü olduğu ibadetler, insanı dağınıklıktan, başıboşluktan ve sorumsuzluktan kurtarır. Her işinde Cenab-ı Hak'ın denetimini gönlünde hissetmesine vesile olur. Bu şekilde bir sorumluluğa sahip olabilen bir kimsenin, toplum içindeki tutum ve davranışları da olumlu yönde gelişme göstererek ölçülü ve düzenli olur. Böyle bir kimse haksızlıklardan ve başkalarına zarar vermekten sakınır. Mükâfatını Allah'tan umarak herkese elinden geldiğince iyilik yapmaya çalışır.

Ünitenin Özeti

İbadet, Allah'ı yüceltmek, O'na karşı sevgi, saygı ve bağlılığını göstermek için güzel bir niyetle ortaya konan ve yapılmasında sevap bulunan tutum ve davranış demektir.

İbadet, Allah'a bağlılığın bir ifadesidir. O'nun iradesine boyun eğmektir. O'na teslim olmak ve her şeyin onun elinde olduğunu bilmektir. Her alanda O'nun sınırsız hâkimiyetini kabul etmenin simgesidir.

Şekil ve şarta bağlı olan ibadetler, bedenî, malî ve hem bedenî hem malî olarak üçe ayrılır. Namaz ve oruç bedenî, zekât ve kurban malî, hac ise hem bedenî hem de malî bir ibadettir. Bunların miktarını ve nasıl yapılacağını Kur'an ve Sünnet ortaya koymuştur. Bunlar değişmez. Bu anlamda ibadet koyma yetkisi sadece Allah'a aittir.

Sadaka, salih amel ve infak gibi hayırlı, yararlı ve faydalı işler, eylemler ve harcamalar da bazı âlimlerce geniş anlamda ibadet olarak kabul edilmektedir.

Ergenlik çağına ulaşıp aklı başında olan Müslümanlar dinen yükümlü (mükellef) kabul edilmektedir. Mükellefin işleri, farz, vacip, sünnet, müstehap, mübah, mekruh, haram, müfsid olmak üzere sekizdir:

Farz, dinde, yapılması kesin olarak istenen iştir. Beş vakit namazla oruç gibi. Her mükellef, farzı yerine getirmekle sorumludur. Farzı yerine getiren, hem görevini yapmış hem de sevap kazanmış olur. Getirmeyen ise günahkâr olur ve cezaya çarptırılır. Farzı inkâr eden dinden çıkar.

Vacip de farz gibi dinde yapılması kesin olarak istenen şeydir. Ancak vacip, delil yönünden farz kadar kuvvetli değildir.

Sünnet, farz ve vacip olmaksızın yapılması istenen ve peygamberimizce tarafından yapılan ve yapılması istenen işlerdir.

Müstehab, Peygamber Efendimizin bazen yapıp bazen terk ettiği ibadetler, ibadetlere ilişkin bazı hususlar ve bir takım davranış ve işlerdir.

Mübah, yapılıp yapılmaması kişinin isteğine bırakılmış olan şeylerdir. Yemek yemek, uyumak gibi.

Haram, dinde yapılması kesin olarak yasaklanan şeydir. Adam öldürmek, hırsızlık yapmak gibi... Haramı işleyen günah, terk eden sevap kazanır. Haramlığı kesin olan bir şeyi helal saymak kişiyi dinden çıkarır.

Mekruh iki kısma ayrılır. Tahrimen mekruh: Haram gibi, işlenilmemesi kesin olarak istenen iştir. Ancak bunun delili zanni olduğu için haram derecesinde değildir. Tenzihen mekruh: Yapılmaması yapılmasından daha iyi olan iştir. Yapılması hoş görülmemekle birlikte, yapıldığı takdirde azab gerektirmez.

Müfsid: Başlanmış olan bir ibadeti bozan işe müfsid denir. Namaz kılarken konuşmak, oruçlu iken bile bile yiyip içmek gibi.

Yüce dinimiz İslâmiyet'in yapılmasını emrettiği şeylerde bildiğimiz veya bilemediğimiz pek çok hikmetler ve yararlar vardır. Haram kıldığı, yasakladığı şeylerde de muhakkak bir takım zararlar vardır. Dinimiz, insanlar için yararlı olan şeyleri yasaklamamayı, zararlı olabilecek şeyleri de emretmemeyi ilke olarak ortaya koymuştur.

İbadetlerin pek çok yararları vardır. İnsanın Allah'la ilişkisini güçlendirir. Kişiyi kötülüklere dalmaktan alıkor. İç huzuru verir. Sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya önemli katkıda bulunur. İnsanda güven duygusunu geliştirir. Kişiyi güzel ahlâk sahibi kılar.

Üniteyi Gözden Geçirelim

1. İbadet nedir? Tanımlayınız.
2. Niçin ibadet ediyoruz?
3. İnsanlığın yararına olacak bir icad yapmak salih amel kapsamına girer mi?
4. Farz-ı kifaye nedir? Hayatımızda yerine getirdiğimiz farz-ı kifaye türünden işler var mıdır? Örnekleri nelerdir?
5. İbadetlerin kazanımlarını elde edebilmek için nasıl ibadet edilmelidir?

Değerlendirme Soruları

1. Terimsel anlamıyla ibadet konusunda aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

A) İstediğimiz şekilde yapabiliriz, önemli olan niyettir.

B) İstediğimiz şekilde yapamayız. Belli şekil şartları vardır. Onlara göre yapmak zorundayız.

C) İslâm bilginleri zamanın şartlarına göre değiştirebilir veya yeni ibadetler ortaya koyabilirler.

D) Önemli olan kalbin temiz olmasıdır. İbadetler yapılmasa da olur.

2. Aşağıdakilerden hangisi salih amelin tanımıdır?

A) Şekil ve şarta bağlı bir ibadettir.

B) Salih amelin ibadetle hiçbir ilgisi yoktur.

C) İyi, güzel ve yararlı iş ve eylemlerdir. Yerine getirilince kişiye sevap kazandırır.

D) Allah'ın rızasına uygun olmayan her türlü inanç, söz, fiil ve davranış demektir.

3. Aşağıdakilerden hangisi mükellefin işleri içinde yer alamaz?

A) Farz B) Mekruh C) Mübah D) Fıkıh

4. İbadetlerin insana kazandırdıkları hususunda aşağıdakilerden hangisi doğru değildir?

A) İnsanın Allah'la ilişkisini güçlendirir.

B) İnsanı miskinliğe ve tembelliğe sevkeder.

C) Kötülüklerden alıkoyar.

D) Güzel ahlâkın gelişmesine katkıda bulunur.

5. Bir Müslümanın ibadetlerini yerine getirebilecek kadar dini bilgi sahibi olmasının hükmü nedir?

A) Mübahtır. Dilerse bilgi sahibi olur, dilerse olmaz. Bu onun bileceği bir şeydir.

B) Farz-ı ayındır. Bu konuda bilgi sahibi olmaz ise dinen sorumlu olur.

C) Farz-ı kifayedir. Toplumda bir kısım insanlar bu konuda bilgi sahibi olursa diğerlerinden sorumluluk kalkar.

D) Menduptur. Bilgi sahibi olsa iyi olur. Ancak olmazsa da bir şey gerekmez.